

Yayın Kritiği

Tarihyazımı

Yazar: Michel de Certeau

Çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020, 503 sayfa.

Sedat GENCER*

orcid/0000-0001-6873-4391

Giriş

Daha önce “*Tarih ve Psikanaliz*” başlığı ile tarih yazımı alanındaki makalelerinden oluşan bir derlemesi yayınlanan (Certeau, 2009) Michel de Certeau’nun (1925-1986) bu alandaki temel metni de (*L’écriture de l’Histoire*, 1975.) Türkçeye “Tarihyazımı” başlığı ile kazandırıldı (Certeau, 2020). Hayden White, Paul Veyne ve Paul Ricoeur gibi isimlerin tarih ile ilgili temel metinleri daha önce Türkçeye çevrilmişti. Doğu Batı Yayınlarının Certeau çevirisi bu birikimi Türkiye’de daha da zenginleştirmiştir. Peter Burke geç yirminci yüzyılın en yaratıcı kültür teorisyenlerinden biri olarak kabul ettiği Certeau’nun dokuz farklı disiplin (tarih, teoloji, felsefe, sosyoloji, antropoloji, dilbilim, edebiyat, coğrafya ve psikanaliz) içinde bir sosyal bilim pratiği yürüttüğünü belirtmiştir. (Burke, 2002: 27). J. F. Lyotard, M. Foucault, J. Derrida ve P. Bourdieu gibi isimlere oranla daha az bilinen bu çok yönlü entelektüel Fransa dışında da ancak 1990’lı yıllardan sonra tanınabilmiştir. (Weymans, 2004: 161-162). Türkçeye tarih yazımı ile ilgili bu eserlerinin dışında, sıradan insanın gündelik hayatındaki direnme pratiklerine odaklandığı kültür sosyolojisi alanındaki öncü çalışması çevrilmiştir. (Certeau, 2009a, 2010).

* Öğr. Gör. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü. sedatgencer@hotmail.com

Certeau Fransa'da ise 1968 olaylarını analiz ettiği çalışmasının yayınlanması ile dikkatleri üzerine çekmiştir. O, bu dönemde Paris'te antropoloji dersleri vermektedir. Certeau'nun tarih yazımı, çağdaş toplum ve kültüre yönelik analizleri onu kamuoyunda daha da tanınır hale getirmiştir. Kaliforniya Üniversitesi'nde 1978-1984 tarihleri arasında çalışmış ve ayrıca pek çok ülkeden konferanslar vermesi ve konuşmalar yapması için davet almıştır. Arkasında hacimli bir külliyat bırakan Certeau 1986 yılında hayata veda etmiştir. (Moingt, 1996: 480).

İyi bir ilahiyat ve felsefe eğitimi alan Certeau din tarihinden mistisizme, günlük yaşamdan, çağdaş kültüre uzanan geniş bir alanda çalışmalar yapmıştır. Ortaya koyduğu yapıtlar sosyal ve beşerî bilimlerin alanındaki disiplinlerarasılığın yetkin örnekleri olarak kabul edilmektedir. Luce Girard'a göre *"çok sayıda bilim dalını ve yöntemi katederek bir konudan diğerine bir araştırmadan diğerine ulaşan düşünce yolculuğunda"* Certeau disiplinlerarası tutumun sözcülüğünü yaparak bu yöntemi yaygınlaştırmayı, büyük bir anlatı inşa etmeyi veya farklı disiplinlerde bir otorite olmayı amaçlamamıştır. Certeau'ya göre *"Bir sorunun, var olan bilginin önermeleriyle ifade edilmekte zorlanması onun anlamdan yoksun olduğunu söylemek için yeterli değildir"* (Giard, 2009: XIV). Bu yüzden *"toplum ve insan bilimlerinin son önermelerinden ödünç alınmış kategorileri ve yöntemleri birbirine ekleyerek onları bilimsel bir kuram düzeyine"* çıkarmayı seçmiş ve bununla birlikte tarih disiplini çalışmasının hep merkezinde yer almıştır. (Giard, 2009: XII, XVII). Bu ilgisi onun tarihsel çalışmalarını zenginleştirdiği gibi disiplinin epistemolojik temellerine yönelik sorgulamalarını da derinleştirmiştir. Certeau'nun metni, tarihin bilimsel bir disiplin olma imkanını sorgulayan postmodernist itirazın yol açtığı Ronald Barthes, Paul Veyne, Hayden White, Lawrence Stone ve Paul Ricoeur gibi isimlerin çalışmaları ile zenginleşen birikimin tam ortasında durmaktadır. (Chartier, 1998: 145-155). Tarih disiplinin gerçekliği öğrenme arzusunu bir anlatı-metin haline getirmesi araştırma süreci ile yazı/üslup arasında bir gerilime yol açmakta ve Certeau da buna dikkat çekerek tarihçileri kendi meslekleri üzerine düşünmeye sevk etmektedir. (Bourdieu-Chartier, 2014: 12-13).

"Tarih ve Psikanaliz" derlemesinde yer alan makaleler "Tarih Yazımı" kitabındaki soru, sorun ve temaların daha da geliştirip derinleştirilmiş halidir. Certeau'nun bu alanında fikri gelişiminin kavranması adına önce "Tarih Yazımı" kitabına bakılması gerekmektedir.¹ Bu kitap dört bölüm halinde kurgulanmıştır. Birinci bölümde Certeau "Tarih Nasıl Yapılır?" ve "Nasıl Yazılır?" alt başlıkları ile tarih yazımını mümkün kılan koşulların bir sorgulamasını yapmıştır. Kitabın ana gövdesini bu birinci bölüm oluşturur. (Certeau, 2020: 39-166). Onun tarihçilik mesleği ve tarih yazımına yönelik yorumlarını buradan takip etmek mümkündür. İkinci bölümde dinin 17. ve 18. Yüzyılda yaşadığı değişimlere (Certeau, 2017: 169-290), üçüncü bölümde dile, etnografyaya, cadılar ve azizlerin yaşamöykülerine odaklanarak tarih yazımsal etkinliğin eleştirel analizini yapmıştır. (Certeau, 2020:

¹ Bu durum aslında Türkiye'deki çeviri faaliyetinin belirli bir sistematiğinden yoksun olarak yapıldığına işaret etmektedir. Certeau'nun -tarih yazımı alanındaki- önce geç dönem makaleleri sonra daha eski tarihli temel metni çevrilmiştir.

293-394). Dördüncü bölüm ise tarihin psikanaliz ve edebiyat ile kurduğu ilişkilerin tahliline ayrılmıştır. (Certeau, 2020: 397-493). İkinci ve üçüncü bölümler tarih yazımına yönelik ilgi ve birikimin kendi somut tarihsel çalışmaları ile bağlantısını göstermesi açısından da önemlidir. Certeau'nun ifadesi ile "TarihYazımı" metni, din tarihi çalışmaları aracılığıyla tarihçi olmuş birinin tarih yazımına gösterdiği bir saygı duruşudur. (Certeau, 2020: 35-36).

Farklı disiplinlerin coğrafyasında dolaşan bir seyyah olarak Certeau ortaya anlaşılması ve nüfuz edilebilmesi zor bir metin koymuştur. Bu anlamda çevirinin de okuyucunun alımlama/içselleştirme sürecini kolaylaştırmadığı ileri sürülebilir. İngilizce çevirisindeki gibi kısa ve açıklayıcı bir giriş yazısına yer verilerek (Conley, 1988: vii-xxiv) metnin ele alınabileceği bağlamın aydınlatılması cihetine gidilebilirdi. Ayrıca Certeau'nun da faydalandığı ve katkı yaptığı kuramsal literatürün-M. Foucault, R. Barthes, P. Veyne vb.-büyük bir kısmının Türkçeye çevrilmiş olmasına rağmen özellikle kendisinin din tarihi alanındaki çalışmaları ile daha özde Annales Ekolü içindeki tarihçilerin -Lucien Febvre, Emmanuel Le Roy Ladurie, Pierre Vilar, Henri Berr vb.-önemli yapıtlarının çevrilmemiş olması metnin daha geniş bağlamda değerlendirilebilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Son olarak Certeau'nun, Arthur Rimbaud, Franz Kafka, Marcel Proust, Joan Miro, Michelangelo ve Charlie Chaplin gibi daha çoğaltılacak isimler örneğinde edebiyattan, resim, heykel ve sinemaya uzanan bir referans çerçevesi içinde çalıştığı bütün bunlara eklenirse okuyucunun ne kadar derinlikli bir eser karşısında olduğu daha iyi tebarüz ettirilir.

Batı'nın Ötekisi Olarak Geçmiş

Certeau için tarih yapmak ve yazmak "toplumsal bir yaşam alanı, "bilimsel" uygulamalar ve bir metin yazma biçimini bir araya getirmek" demektir. Tarihçi şimdiki zaman içinde disipline özgü çözümlene biçim ve argümanlarını kullanarak geçmiş gerçekliği bir söyleme dönüştürmektedir. Certeau da kitabında, içinde yaşadığı toplum ile ölüm arasında kendi çalışma yöntemleriyle bağ kurmaya çalışan tarihçiyi ve onun ortaya koyduğu pratiği sorgulamaktadır (Certeau, 2020: 88, 90). Certeau için tarih yazımı, yazı aracılığı ile "öteki" olarak tanımlanan geçmiş gerçekliğin/deneyimin bir söyleme dönüştürülmesi demektir. Schelling'ten yaptığı alıntı onun yaklaşımının özünü vermektedir. "*Gerçek olgularla ilgili öykü bizim için kuramsal nitelikte bir şeydir.*" Certeau'ya göre yazı, geçmiş deneyimin yerine geçemez, onu temsil edemez, ancak yine de dilbilimsel yeti kendine benzemeyeni bir söylem içinde ifade edebilir. Bununla beraber: "*O öykü insanı yanıltır çünkü gerçek adına konuştuğunu iddia eder.*" Bu anlamda onun için tarih yazımının görevi birbirine zıt iki terim olan gerçek ve söylemi birbirine eklemleyebilmektir. Certeau'nun kitabı da söylemin gerçeklikle kurduğu ilişkinin sorgulanmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Certeau, 2020: 14).

Ona göre yazı Batı tarihini yaratan unsurdur. Sömürgecilikle bağlantılandığı Batı tarih yazımı aynı zaman da onun için Batı tarihi demektir.

Batılı özne fethettiği uzamda (Amerika/Yeni Dünya) karşılaştığı ötekiyi nesneleştirerek Batı tarihini ve buradan da kendi iktidarını üretecektir. Bu, Certeau'ya göre modern Batı kültürüne özgü bir yapıdır: *“Bir şeyden söz edip anlaşılır kılabilmek için ötekiyle ilişki kurmak gerekmektedir. Anlaşılır olmak adına kendine “ötekine”- vahşi, geçmiş, deli, çocuk, üçüncü dünya- dönüştürdüğü şeyi değiştirerek yol almakta ya da ilerlemektedir.”* (Certeau, 2020: 12, 18). Tarih yazımı öncelikle bugünü geçmişten ayırmakta ve bu anlamda modern Batı tarihi de şimdiki zaman ile geçmiş arasındaki bir farklılık görülmesinden neşet etmektedir. Şimdiki zaman ile geçmişin birbirinden kopartılması ve yeninin/şimdinin ön plana çıkarılması Batı'da ölümün bir saplantı haline getirilmiş olması ile ilgilidir. Batı düşüncesinde esas olan ölümü yaşama katılma, onu etkileme biçimi olarak mümkün olduğunca yadsımak ve hatta ölümlerin mevcudiyetine inanmamaktır. Batının zaman ve ölümle süreklilik ekseninde ilişki kuran Batı dışı kültürlerden ayrıldığı nokta da burasıdır. Batı tarih yazımı kendine bir ayırım veya başlangıç noktası tayin ederek geçmişi geride bırakmak amacındadır. Ortaçağ, Modern Tarih, Rönesans ve Devrim vb. isimlerle oluşturulan yeni zaman dilimleri/kronoloji kendisinden önceki sürece ve gerçekliğe ölü muamelesi yapmakta; ama dini gelenek, kopuşu öne çıkararak bu söyleme sürekliliğe vurgu yaparak müdahale etmektedir. Geçmiş yeni bir şekilde yorumlama isteği Batıya özgü bir tuhaftır ve “geçmişlerin” zamanın geçtiğini göstermek için şimdiki zamandan uzaklaştırılması anlamına gelir. Ölümün ehlileştirilmesi olarak da formüle edilebilecek hastalıklı söylem tarih yazımının “uydurduğu” “öteki”nin araştırılmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla Certeau için: *“bu çelişkili proje anlamla birlikte bu yabancıların ötekiliğini anlamayı ve gizlemeyi ya da aynı anlama gelen mevcut yaşama hala musallat olan ölümleri sakinleştirmeyi ve onlara yazılı mezarlar sunmayı amaçlar.”* (Certeau, 2020: 17, 19).

Batı'da dört yüzyıldan bu yana tarih yapmak, yazmak demektir. Bir uygulama olarak tarih yazımı, toplumun kendine ait olan uzamı denetleyebileceğini simgelemekte ve içinde yaşanan toplumsal belirsizliği giderebilmek için toplumu tanıma ve ona hâkim olma isteğini dillendirmektedir. Geleneği bir geçmişe benzeterek dışlamakta ve onu yazı ile şimdiki zamanın koşullarında tekrar üreterek kendine ayrıcalıklı bir milat belirlemektedir. *“Yazı gizlenmiş bir hakikati bulup ortaya çıkartmakla ilgilenmez, o daha çok zamansal dilimlere bölünmüş yeni bir uzam ve günümüzde anlaşılabilir söylem görünümüne sahip uygulamalar- bu tam olarak “tarih yapmaktır”- yapılmasını sağlayan senaryolar”* üretmektedir (Certeau, 2020: 22-23). Tarih yazımının geçmişe yönelik ilgisi, bulunduğu yer (şimdiki zaman) ve bu yerin ihtiyaçları ile bağlantılıdır. Bu durumun ona geçmişi anlama ve yorumlama konusunda bir yeterlilik ve yetkinlik sağladığını düşünmektedir. Neticede, Batı iki türlü bir ayırım ve ötekileştirmeye giderek ilerlemeci bir zaman kurgusunda kendi yerini/şimdisini-kendi geçmişine rağmen-ön plana çıkartmakta hem de diğer halkların ve toplumların tarihini bu kurgu ekseninde değerlendirmektedir. Batı, ölüm ve öteki ile özdeşleştirdiği geçmiş gerçekliğe kendi gelişimini onaylama rolü biçmiştir.

Kurmaca Bir Söylem Olarak Tarih

Certeau'ya göre "geçmiş denilen şey içinde yaşadığımız zaman diliminde üretilen bir" kurmacadır. Tarih yazımı; geçmiş gerçekliğin karmaşıklığını arşiv ve belge dünyasında hazırlanmış teknikler yardımıyla indirgeyerek daha da denetlenebilir bir söylem haline getirmiş ve şimdiki zamanın karmaşıklığını açıklamaya yönelik akılcı bir görünüme kavuşturmuştur. Bu, konu edindiği geçmiş gerçeklikten de parçalar içeren bir bilimsel açıklama olsa da iktidarın güncel toplumsal stratejilerine, geleneksel referansları yeniden yorumlayarak katkı sunan modern Fransız tarih yazımının burjuva ve akılcı karakterine işaret etmektedir (Certeau, 2020: 28-29). Güncel gerçeklikten/şimdiki zamandan yola çıkan, iktidara bağımlı ve belirli bir kamusal ilgiye hitap eden teknik çalışma nihayetinde kurmaca bir oyundur. Bu oyun aktüel bağlamda üretilmektedir. Burası onun üretim yeridir. Bu üretimin arkasında eskinin geride bırakılması ve aşılmasını öngören evrensel bir ilerleme tasavvuru bulunmaktadır. İktidara, şimdiki zamana, tarihçiye, topluma ve diğer unsurlara bağlı oluşan tarih yazma etkinliğinin içinde inşa edildiği karmaşıklığının kavranmasını bu tasavvur karanlıkta bırakmaktadır. (Certeau, 2020: 30, 56, 98-109). Certeau'ya göre: "Tarihyazımı-siz okuyuculara yakınlaşan ve bulunduğumuz yere değer katan-ödüllendirici zamanı yasaklanmış bir zamanın gölgesiyle örtmektedir" (Certeau, 2020: 149).

Yazmak bu üretim yerinde ölümle karşılaşmak ve şimdiki zamanın koşullarında yeniden canlandırılan ölüm ve öteki ile hesaplaşmaktır. Bu anlamda tarih yazımı durmadan söylem üretmekte ve geçmiş gerçeklikten, geçmişe rağmen söz edebilmektedir. Belirli bir çalışma tekniği ve yönteme dayanan-nedensellik ve zamansallık ilişkileri içinde olguların sunumu, düzenlenmesi ve yorumlanması-ön kabul aslında geçmişi bir türlü araştırma nesnesine dönüştürememektedir. Kendi çalışma tekniği ve yöntemini kendi nesnesi olarak görmek istediği geçmişe dayatmaktadır. Dolayısıyla tarih yazımı kendi varlığından habersiz felsefi bir söylemden başka bir şey değildir (Certeau, 2020; 32-33). Burada Certeau M. Foucault'nun "Bilginin Arkeolojisi"ne gönderme yapmakta ve tarihin baskı altında tutarak tamamen yok edemediği; ama görünmez hale getirdiği geçmiş(i) üretim biçimini sorgulamaktadır. Ona göre tarihçi, ancak "düşsel anlamda yeniden canlandırabildiği gerçek hakkında yazmaktadır." (Certeau, 2020: 35-36).

Tarih, kurgusal bir söylem olmasına rağmen "kendisinden başka bir şey gibi sunduğu" geçmiş hakkında belirli bir gerçekliği içerir ve bu da onu bilim olma sınırında tutmaktadır. Bu durum tarihinin ideolojik duruşunu da aşan ve hatta onu da belirleyen bir üretim sürecidir. "Tarihe bir çekidüzen verebilmek için bir yer ve zaman dilimiyle ilişkilendirilmesi gerektiği doğru olmakla birlikte önce sahip olduğu üretim teknikleriyle ilişkilendirilmesi gerekir" (Certeau, 2020: 111). Bu üretim sürecinde tarihsel veri yerine bir eylem olarak tarih yazımı geçirilmiştir. Certeau tarihin gerçeklikten vazgeçtiği ve tamamen kendi içine kapandığını değil, gerçekle kurduğu ilişkiyi değiştirdiğine işaret etmektedir. Bu ilişkide her tarihsel olgunun bir uygulamaya dayandığı ve göstergesi olduğu eylemin de anlamsal bir karşılığa sahip olduğu iddia edilmektedir. Gerçeğin içinden anlamın çekilip

alınamaması, gözlenen gerçekliğin ortaya çıkardığı anlam araştırmasını yoruma dayalı bir çözümlemeye dönüştürmektedir. Orada olan/duran geçmişi belirli türde bir gerçekliğe işaret eder hale getiren uygulamanın adı tarih yazımıdır. Dolayısıyla tarih yazımı sürekli iki kutup arasında gidip gelmektedir. Bir yandan belirli bir gerçekliğe göndermede bulunurken ama aynı zamanda bu gerçekliğin de kendi düzenlediği ve belirlediği şekilde anlamlandırılmasını sağlayan kapalı bir söylem inşa etmektedir (Certeau, 2020: 42, 58).

Bu bağlamda Certeau için tarihin ele alınabileceği iki konum bulunmaktadır. Birincisi bilinen gerçekten yola çıkar. Burada tarihçi elindeki belgeleri belirli bir mantığa göre tasnif edip yorumlayarak alanı için yeni yöntem ve modeller üretir ve aynı zamanda diğer disiplinlerin veri yöntem ve modelleri ile tarihinkini karşılaştırabilir. Diğerinde ise tarihçi geçmiş gerçekliğe kendi sorunsal çerçevesinde belirlenmiş bir akıl yürütme, kavrama, anlam üretme biçim ve yöntemleri açısından yaklaşır:

Bir yanda çözümlemenin sonucu olan gerçek var, diğer yanda gerçeğin varlığını baştan koşulsuz kabul eden (postulat) çözümleme. Birinci tip tarih düşünülecek türden şeyler ve bunları kavrama koşullarını sorgular; diğer tarih tipi ise belli bir geçmiş bilgisi sayesinde bir zamanlar yaşanmış, toprak altında kalmış olanı açıklayabileceğini iddia eder. (Certeau, 2020: 66-67).

Dolayısıyla biri açıklayıcı bir öykü kurgularken diğeri anlaşılabilir olgu ve verilerin tespitinden öteye geçemez. Tarih bu iki biçim arasındaki rekabeti hiç de sağlam olmayan bir zeminde söyleme dönüştürme gayreti içindedir: *"Aydınlatmaya çalıştığı bu yabancı olduğu evrenin bir parçası olan tarih çok eski zaman dilimlerine hayat verdiğini sanırken aslında onları kendi koyduğu kurallara göre yeniden yorumlamaktan başka bir şey yapmamaktadır."* (Certeau, 2020: 68, 70).

Tarih son tahlilde anlam üretme ve (yitirilmiş gerçek olarak) geçmişi mantıksal bir söylem kipine dönüştürme peşindedir. Bu da gerçekliğe göndermede bulunarak onu yeniden simgesel düzeyde diriltiren dil yetisi ile mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte sözcüklerin ifade ettiği şeylerle aralarında gerçek bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu noktadan itibaren Certeau, R. Barthes'e referansla tarihin göstergesinin artık gerçeklik değil, anlaşılabilirlik olduğunu dile getirir. Dille üretilen kurmaca tarihin her şeyden önce bir öykü olduğuna işaret etmektedir. Tarih bu açıdan *"geçmişi ancak kendi üretim eylemini açıkladığı ölçüde"* anlayabilmekte kendi teknik ve yöntemi ile geçmişi ancak anlaşılabilir bir temelde kurgulayabilmektedir. Bu durum bir bakıma tarihin geçmiş gerçekliği değerlendirebilmesindeki sınıra ve dolayısıyla onu kavrayabilmesindeki yetersizliğe işaret etmektedir. Tarihin bu söylemi gerçeklikle oynar, ona müdahale eder, onun yerini değiştirir ve bununla da yetinmeyerek geçmiş (gerçekliğin) yerine kendi anlamını yerleştirir (Certeau, 2020: 77-78). Söylem bugün ve geçmiş arasındaki bir ayrımın üstüne oturur. Kendisine aslında var olmayan (geçmişte) bir başlangıç noktası tayin eder. Şimdiki zamana geri gelebilmek için zamanı dilimlere-olaylar, dönemler, veriler ve diziler şeklinde-bölüp, farklılaştırır ve tasnif

eder; ama aynı zamanda bu farklılıkları birbirleriyle ilişkilendirerek anlaşılabilir, kavranabilir süreklilikler de üretir: *“Anlam üretme ve geçmişin anlaşılmasını sağlayan etkinlik aynı zamanda boyun eğilen bir etkinliğin semptomu, düşünülebilen nesnelere haline getirdiği olaylar ve yapılanmaların sonucu, açıklayamadığı düzenleyici bir oluşumun yeniden canlandırılmış halidir”* (Certeau, 2020; 80).

Sonuç: Bir Gömme Ritüeli Olarak Tarih

Bu yeniden canlandırma tarihsel söylemin geçmişle ilgili her şeyi kapsadığı anlamına gelmemektedir. Nihayetinde bu söyleme ne aşırı değer vermek ne de onu bütünüyle küçümsemek gerekmektedir. Metinleştirilerek geçmişin bilgisine dönüştürülen tarih araştırması, gerçekliği yeniden oluşturamamakta onu ancak sınırlı oranda temsil edebilmektedir. Tarih araştırması, yazının kalıbına dökülüp bilimsel bir form aldığı anda, nesnesine daha da yabancılaşan söylem geçmişe tam olarak nüfuz edememekte ve buna rağmen toplumsal yaşamı kısmen yansıtabilmekte, eleştirebilmekte ona bir yön tayin edebilmektedir. Bu da tarih yazımının asıl işlev gördüğü alandır. Farklı geçmişleri birbirine eklemleyerek içinde yaşadığı topluma kendini anlatma ve tanıma olanağı yaratmaktadır. Şimdiki zaman ile yakın veya uzak köken arasında karşılaştırma yapan tarih yazımı, insanın ve toplumun gelişimini anlatan bir öykü görünümünde günün koşullarında mit ve teolojinin yerini almaktadır. Söylem; ölümü yadsırken tarih yazımı; diriltmekte, geçmiş ile bugün arasında bir iletişimi ve alışverişi mümkün kılan zemin böylece inşa edilmektedir:

“İlkinde yazı bir gömme ritüeli görevi görür, ölümü söylem içine yerleştirerek ondan kurtulur. İkincisinde simgeleyici bir işleve sahip olduğundan bir topluma dilyetisi ve geçmişten yola çıkarak kendi bulunduğu yeri belirleme olanağı sunar ve böylelikle içinde yaşanan zaman dilimine özgü bir alan oluşturur. Geçmişin “bıraktığı izi kayıt altına almak” demek hem ölüye yer açmak hem de akla yatkın olan şeylere ait uzamı yeniden düzenlemek, olumsuz bir bakış açısı doğrultusunda yapılması gerekeni belirlemek ve sonuç olarak canlılara bir yer açmak amacıyla ölüleri kullanan bir öyküleme biçiminden yararlanmak demektir. Hayatta olmayanlara bir çekidüzen vermek hayatta olan okuyucuya yönelik bir standartlar sisteminin tersini ifade etmenin yanısıra yazar ile okuyucu arasında öğretici bir ilişki kurulmasını sağlar” (Certeau, 2020: 163).

Certeau'nun metni son tahlilde gelişmiş bir tarih yazım geleneğinin kendi içinden aynı oranda gelişmiş bir epistemolojik eleştiri de çıkarabildiğini göstermektedir. Büyük oranda belge ağırlıklı bir tarih yazımı faaliyeti içinde “nitelikli yapıt üretmeyen” Türk tarihçiliğine (Şimşek, 2017: 23) bu eleştirinin söyleyeceği çok şey bulunmaktadır. En azından Certeau'nun sorguladığı anlamda farklı disiplinlerle iş birliği içinde geçmişe belirli bir sorunsalın perspektifinden bakan bir tarihsel söylemin kurulabildiğini, Türkiye'deki tarihçilik pratiği ölçeğinde iddia etmek güçtür. Daha da önemlisi Michel de Certeau sorgulamasını

Batı tarih yazımının öteki/ölümle ilişkisi bağlamında yapmasına rağmen Hindistan örneğinde ölümü saplantı hale getirmeyen Batı dışı kültürleri işaret etmesi Türk tarihçiliği açısından büyük önem arz etmektedir. Certeau'ya göre bu kültürler eski ve yeni biçimlerin bir arada var olabileceklerini kabul etmektedirler. (Certeau, 2020: 20).

Tanpınar da ölümü saplantı haline getirmeyip tevekkülle karşılayan ve onu bir son değil, yeni bir başlangıç ve süreklilik olarak gören ve hatta ferdin ölümü ile oluşan boşluğu cemiyetin yeni bir var oluşa çevirdiği medeniyet tasavvurundan söz ederken aslında buna bir gönderme yapmaktadır “*Tarihin mânâlandığı yer, bu hâtıralarla topluluk şuurunu devam ettirmesidir. Tarih, sanat eserleri, gelenekler, hepsi cemiyetin süreklilik şuurudur.*” (Tanpınar, 2000: s. 22). Devamında Tanpınar yeniyi değer haline getirerek öne çıkaran Batı etkisi ile Tanzimat’tan bu yana değişim içinde olan toplumun sürekliliğini-geçmişle bağlantısını-yitirerek bir devamsızlık içinde yaşadığını belirtmiştir. Certeau’nun terminolojisi ile dile getirilirse; tarih kendi toplumunu söylemsel düzeyde bir süreklilik içinde kavrayamamakta ve ölümleri ile yaşayanları arasında bir tarih yazımsal diyalektik kuramamakta ve kendine içinde yaşayabileceği bir şimdiki zaman yaratmakta zorlanmaktadır. Edip Cansever’in dizelerine yansıdığı gibi tarih “ölümü ve ölümlerini gömerek özgürleşmemektedir.” (Cansever, 2013: 106-109). Dolayısıyla Certeau’nun metninin en çok bu bağlamda ufuk açıcı bir okuma olanağı sunduğu ileri sürülebilir.

Kaynakça

- Bourdieu, P., Chartier, R. (2014). *Sosyolog ve tarihçi*. Z. Karaca (Çev.) İstanbul: Açılım.
- Cansever, E. (2013). *Sonrası kalır II bütün şiirleri*. İstanbul: YKY.
- Certeau, M. d. (2009a). *Tarih ve psikanaliz*. A. Sönmezay (Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Certeau, M. d. (2009b). *Gündelik hayatın keşfi I eylem, uygulama, üretim sanatları*. L. A. Özcan (Çev.) Ankara: Dost.
- Certeau, M. d. (2020). *Tarihyazımı*. O. Adanır (Çev.) Ankara: DoğuBatı.
- Certeau, M. d., Giard, L., Mayol, P. (2010). *Gündelik hayatın keşfi II*. E. Ataçay (Çev.) Ankara: Dost.
- Chartier, R. (1998). *Yeniden geçmiş tarih, yazılı kültür, toplum*. L. Arslan (Çev.) Ankara: Dost.
- Conley. T. (1988). Translator’s introduction: for a literary historiography. *Michel de Certau. Writing Of History*. New York: Columbia University, vii-xxiv.
- Giard, L. (2009). Sunuş kendi yolunda. *Tarih ve psikanaliz*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, XI-XLIII.

Moingt J. (1996). Traveller of culture: Michel de Certeau. *New Blackfriars*, (909), 479-483.

Peter, B. (2002). The art of re-interpretation: Michel de Certau. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, (100), 27-37.

Şimşek, A. (2017). Giriş. *Türkiye’de Akademik Tarihçilik*. İstanbul: kronik, 7-24.

Tanpınar, A.H. (2000). *Yaşadığım gibi*. İstanbul. Dergâh.

Weymans, W. (2004). Michel de Certeau and the limits of historical representation. *History and Theory*, (43), 161-178.